

26. Lubbe H. Saekularisierung: Geschichte eines ideenpolitischen Begriffs- Munchen, 1965.-S. 23.

27. См.: Кокс Х. Мирской град. – М., 1995. – С.41.

28. Lehmann H. Sakularisierung, Dechristianisierung, Rechristianisierung im neuzeitlichen Europa: Forschungsperspektiven und Forschungsaufgaben. // Sakularisierung, Dechristianisierung im neuzeitlichen Europa: Bilanz und Perspektiven der Forschung. - Gottingen, 1997.

29. Подробнее см.: 74% московских семей выбрали для своих детей «Основы светской этики» и «Основы мировых религий» // Режим доступа: http://www.newsru.com/religy/10sep2012/religio_school.html

3.6. Алла АРІСТОВА. Мусульманські освітні заклади в Україні.

Актуальність теми дослідження. Одна із істотних особливостей історії ісламу і мусульманської релігійної духовності – культ знань. Іслам виробив зовсім іншу модель співвідношення віри і знання, знань про Бога і знань про Всесвіт, релігії і науки, ніж та, яка була властива християнству (йдеться про те середньовічне християнство, яке іслам застав історично). За кілька століть ця відмінність стане разуючою: ми побачимо Європейську цивілізацію, де церковна влада жорстоко винищувала паростки вільнодумства і науково-думства і мусульманську цивілізацію, де культ знань набув сакрального виміру. Широкий розвиток середньовічної мусульманської культури, науки й мистецтва, який здійснив чималий внесок у розвиток світової наукової думки, постав як втілення мусульманами в життя одного з головних релігійних обов'язків – отримання знань, адже шлях до знання тлумачився в ісламі як шлях до досягнення могутності й милості Всевишнього. «Немає ліпшого вклоніння Аллахові, ніж набуття знань», - буде написано на мактабах і медресе. Вчителі й учні цитуватимуть рядки Корану: «О Господи! Примнож моє знання»! Кожен новий мусульманський правитель – від халіфа до його радників і міністрів – мусив збудувати мечеть, власний мавзолей і... бібліотеку. По сьогодні мусульманські богослови нагадують про те, що Одкровення Аллаха починається зі слова «Читай!» (Не «вір у мене», не «вкорися мені», не «служи мені», а «Читай! В ім'я Господа твого, який сотворив людину зі згустку, читай!»). Підраховано навсіть, що слово «знання» повторяється в Корані 850 разів, а слово «віра» дещо менше – 811. Та головна настанова, яка, за вченням ісламу, століттями раніше давалася й іншим народам Книги; була дана і християнам, й записана пророком Яхья (під таким іменем в ісламі вшановується євангеліст Іван Богослов): «На початку було Слово, а слово в Бога було. І Бог було слово».

Відтак інститут освіти, який покликаний був забезпечувати трансляцію і знань, і релігії в суспільстві, формувати ментальність нової генерації імамів,

улемів, факіхів та хафізів, завжди посідав преферентне місце в мусульманському світі. Це зумовило організацію системи різнорівневих освітніх закладів, дослідницьких центрів, лабораторій, обсерваторій тощо. Історія розквіту і занепаду мусульманської освіти – це питання для окремої розмови. Найголовнішим є те, що інститут освіти історично складався як один з надважливих інститутів, які забезпечують функціонування і розвиток мусульманської умми. А тому відродження ісламу в Україні з необхідністю потягло за собою і завдання розбудови мусульманської освіти. Стан такої духовної освіти, проблеми і перспективи її розбудови на українських теренах – це питання, актуальність яких чимдалі посилюється. Адже йдеться про ресурси та інститути функціонування масштабної і водночас внутрішньо сегментованої поліконфесійної спільноти, що покликані забезпечувати трансляцію релігії в суспільстві та релігійну соціалізацію індивідів, відтворювати й плекати релігійну духовність, формувати ментальність нової генерації священнослужителів, богословів і вірян.

Рівень розробки проблеми. Проблеми формування ісламського освітнього простору, інституалізації мусульманської релігійної освіти та її успішної інтеграції у світське суспільство ще чекають на своє ґрунтовне дослідження. Авторитетних фахівців з цього питання насправді небагато – С. Абашин, О. Богомолів, В. Бондаренко, В. Ганкевич, О. Габріелян, В. Григорьянць, Е. Заредіна, М. Кирюшко, Е. Муратова, М. Хайруддінов. У наукових, у т.ч. монографічних, працях цій проблемі рідко приділено більше кількох абзаців чи сторінок. Маємо і невелику добірку статистичних відомостей, які ретельно переписуються авторами з лічених першоджерел чи офіційних документів. Більшою мірою опрацьовані проблеми відтворення ісламської ідентичності; політичного та ідеологічного впливу на процеси відродження ісламу в Україні, об'єктом якого стають, в тому числі, і нові генерації мусульманського населення; поширення нетрадиційних релігійних і релігійно-політичних ісламських рухів і течій (В. Абдураїмов, О. Бойцова, Д. Брильов, С. Данилов, Р. Джангужин, С. Здіорук, С. Зінько, А. Колодний, М. Кирюшко, О. Саган, І. Семиволос, Т. Хазир-Огли, В. Швед).

Таким чином, якщо питання розбудови християнської (православної, католицької, греко-католицької тощо) освіти обговорюються досить жваво і гостро, а до дискусії залучені і наукові, і педагогічні, і богословські кола, то проблеми, мусульманської, іудейської і орієнтальної освіти складають відносно незначну частину релігієзнавчого дискурсу.

Постановка завдання. Мета дослідження – визначити основні напрями, головні проблеми та перспективи розбудови мусульманської освіти в Україні. Досягнення означеної мети передбачає виконання таких завдань: 1) систематизація відомостей про мережу, структуру, типи, рівні, моделі функціонування мусульманських освітніх закладів на теренах України; 2) виявлення залежностей між змістом і цілями освітньої діяльності мусульманських навчальних закладів та обставинами їх заснування й

функціонування; 3) аналіз впливу існуючих освітніх інституцій на процеси самоорганізації мусульманської умми в країні.

Виклад основного матеріалу. За обережними оцінками ісламознавців, мусульмани не перевищують одного відсотка від чисельності населення України: якщо у 1991 р. в Україні діяла 31 мусульманська громада, то зараз їх кількість перевищила 1,2 тис. (причому частка незареєстрованих є вищою, ніж зареєстрованих), а загальна частка мусульманських релігійних організацій у конфесійному ландшафті України зросла втричі (з 1,5 % до 4,3 %) [1].

В наступному в нашій статті, аналізуючи стан мусульманської освіти в Україні, будемо говорити і про стан її на кримських теренах, які, гадаємо, тимчасово окуповані Росією.

Насамперед нам слід узяти до уваги внутрішню різноманітність мусульманської спільноти в Україні. В структурі умми чітко виділяються: провідна група, утворена корінним кримськотатарським етносом (яка, за офіційними даними, складає близько 60% загальної чисельності мусульманських народів, що проживають в Україні); різні за обсягом діаспори етнічних меншин (волго-уральські татари, азербайджанці, туркмени, узбеки, таджики тощо); важко контрольована маса нелегальних мігрантів з різних регіонів ісламського світу, дисперсно розпорошена по території України; новоутворена група навернених в іслам українців тощо [2, С. 6]. Етнічна різноманітність мусульманського середовища ускладнюється його внутрішньо-конфесійним розмаїттям, поширенням різних напрямів і течій, ісламу.

Цілком природно, що виразна сегментованість умми та історично сформована поліцентричність світової мусульманської спільноти (де відсутній єдиний центр і єдиний авторитет, загальноновизнана владна вертикаль і єдина модель розподілу повноважень) мали своїм закономірним наслідком і множинну релігійних центрів та духовних управлінь мусульман на терені України. По сьогодні така множинність сприймається науковими, політичними, громадськими колами як аналог церковних розколів у православ'ї, тобто як щось кризове, патологічне, аномійне, а ісламознавча когорта, на жаль, надто нечисельна, щоб переконати широкий загал в тому, що поліцентричність є цілком нормальним і закономірним принципом самоорганізації та функціонування мусульманського середовища. Нині в Україні у мусульманському середовищі офіційно діють 6 релігійних центрів та управлінь, 8 духовних, професійно-орієнтованих навчальних закладів + ¹ (434 слухачів), підпорядкованих різним мусульманським центрам, та 150 п'ятничних шкіл. Деякі з медресе та навчальних закладів не змогли пройти випробування часом і після короткого періоду активності припинили своє існування.

Частка мусульманських навчальних закладів, на перший погляд, незначна: лише 8 серед 206 закладів різних конфесій і 150 шкіл з понад 13 тисяч діючих. Але візьмемо до уваги, що на терені України за радянських часів будь-які мусульманські навчальні структури були ліквідовані вцент, освітні заклади розігнані ще у 1928 році; влада заборонила навіть передавати основи

віровчення у мечетях. Понад те, насильницька зміна алфавіту татарської мови (в кілька етапів: реформа арабістики, перехід на латиницю, далі на кирилицю) швидко перервала доступ до духовної, віроповчальної літератури. Ще за півтора десятиліття – депортація кримських татар поклала край всім мусульманським інституціям на теренах Радянської України. Аж до початку 90-их років ХХ ст. професійно-орієнтована мусульманська освіта була презентована на території СРСР тільки одним Бухарським медресе «Мір-Араб», де навчалося лише кілька десятків осіб (тільки у 1989 р., в умовах перебудовчих процесів, відкрилося ще одне медресе ім. імама Різатдіна Фахретдіна в Уфі). Звісно, після розпаду Радянської держави, відцентруванням і усамостійненням її колишніх республік, цей навчальний заклад втратив своє колишнє значення. Тож, по суті, формування ісламської освітньої мережі в незалежній Україні відбулося за лічені роки після десятиліть тотальної руїни мусульманського середовища.

Від початку гостра нестача кваліфікованих імамів, які б вміли читати Коран, цитувати хадиси, знали першоджерела мала наслідком те, що функції імамів просто перебравли на себе представники старшого покоління. Не маючи спеціальної освіти та належної підготовки, вони невдовзі вимушені були поступитися місцем новим, освіченим і молодим імамам: або чужинцям з мусульманських країн, носіям нетрадиційного для регіону ісламу (по сьогодні кожен 10-й імам – іноземець); або власній молоді, яка отримала освіту за кордоном (найчастіше на теологічних факультетах турецьких університетів, а також і в Єгипті, Лівані, Саудівській Аравії). Щоправда ті, які поверталися (а таких було менше половини) свідомо чи несвідомо ставали агентами впливу іно-конфесійного (у т.ч. й радикального) ісламу в Україні – впливу, який викликав опір з боку старшої генерації, але захопив чимало молодих і гарячих голів, обурених невлаштованістю кримських татар на батьківській землі. Відтак проблема конфлікту поколінь на релігійному ґрунті стала специфічною і гострою проблемою для кримськотатарського середовища.

Альтернативою зовнішніх каналів отримання мусульманської освіти стає створення власної мережі освітніх закладів, які б готували кадри у відповідності з національними традиціями і регіональної специфіки ісламу. Почалася розбудова трьохланкової системи: базова (початкова) релігійна освіта, середня і вища.

Початкова освіта. Засновуються недільні (п'ятничні) й коранічні школи, де люди різних вікових груп отримують базові знання про іслам, оволодівають навиками читання Корану та основами культово-обрядової практики. Притому майже одразу відбувається відчутне розмежування на школи, де керують: а) імамами місцевих громад; б) турецькі вчителі (такі школи називаються «коранічними», а їх діяльність керується різними релігійними організаціями Туреччини); в) арабські вчителі (частина шкіл створена за підтримки асоціації «Альраїд»). Тим самим відмінність у релігійній освіті закладається вже на її початкових щаблях.

Середня освіта. Нині вона представлена низкою медресе і школою хафізів. В АРК діють п'ять медресе, котрі розташовані в різних областях півострова і мають свої відмінності в організації навчального процесу. Діяльність всіх медресе офіційно підконтрольна Духовному управлінню мусульман Криму (ДУМК), однак de facto – практично весь процес духовної освіти та його фінансове забезпечення знаходиться під опікою зарубіжних, переважно турецьких, релігійних організацій. Як наслідок, в основу організації навчально-виховного процесу закладена модель функціонування турецьких духовних ліцеїв «Імам-Хатиб». Утім, не всі заклади, віднесені до категорії медресе, є такими насправді. Вони часто не дотягують до заявленого рівня.

Так, без сумніву, високу оцінку заслужило *Медресе «К'алай» або Азовське медресе* (Азовський ліцей вищих ісламських наук), розташоване у Джанкойському р-ні, яке є одним із провідних духовних мусульманських закладів Криму. Тривалість навчання в Азовському медресе складає 3 роки: на першому році навчання слухачі вивчають Коран, віровчення, основи поклоніння, ісламську моральність, життя Пророка Мухаммада, турецьку та арабську мову (близько половини викладачів становлять кримські татари, що отримали релігійну освіту в Туреччині, інша половина – турецькі викладачі). На другому році додаються ісламське право, хадиси, тлумачення Корану, історія Пророків. На третьому – історія мазхабів, суфізм, історія Ісламу, основи закликів, основи навчання релігії. ДУМК ані в організаційному, ні в релігійно-ідеологічному плані участі в діяльності медресе не бере, за винятком формальної присутності представників Муфтіяту на випускових іспитах [3, С. 137]. Протягом року в медресе проходить навчання більше ста дітей (переважно з кримськотатарських сімей). Приблизно із 160 випускників медресе за період з 1998 по 2012 рік працюють імамами лише близько тридцяти. Однак саме з цим медресе пов'язана найбільша кількість конфліктів з приводу звільнення імамів-випускників медресе із-за їх радикальних поглядів та закидів щодо підготовки «радикальних ісламістів». Сертифікати, які присвоюють випускникам кваліфікацію імам-хатиба, визнаються тільки структурами ДУМК.

Медресе «Кьурман» спершу було побудоване на тих самих принципах, що й Азовське медресе, але через нестачу студентів його діяльність була призупинена, а з 2007 року воно перепрофільовано на школу хафізів.

Від 2003 р. почало роботу *Сімферопольське Вище ісламське медресе*. Між тим, за оцінками фахівців, даний духовний заклад не відповідає статусу «вищого» через відсутність викладацьких кадрів відповідного рівня. Медресе функціонує за підтримки турецької громадської організації «Avrasia Egitim Kultur ve Dostluk Dernegi» («Євразійський фонд освіти, культури і дружби»). Є підстави припускати, що діяльність медресе підтримується турецькою релігійною громадою «Сулейманія», коріння якої тягнеться до накшбандійського суфійського тарикату.

Серед перших кримських мусульманських навчальних закладів було й *медресе «Сеїм-Сеттар»* в м. Сімферополі (1993 р.), але з часом воно

перестало функціонувати й перетворилося на звичайну коранічну школу. Спершу процес навчання тривав 2 роки, потім був скорочений до року, а зараз це - 3-4 місячні курси з набором 10-15 осіб. Його навчальна діяльність координується та спонсорується за кошти Міністерства Туреччини у справах релігій. Відомо про активне співробітництво медресе зі світськими навчальними закладами Криму, зокрема з Таврійським університетом [4, С. 81].

Медресе хафізів є спеціалізованою школою, де проводиться підготовка учнів з цитування напам'ять Священного Корану. Вона почала діяти з 2002 року, за ініціативи Всеукраїнської асоціації громадських організацій «Альраїд» і за спонсорської підтримки шейха Абдаллаха аль-Мубарака ас-Субаха (Кувейт). Кількість учнів школи складає близько 20 осіб (виключно хлопчики), які паралельно навчаються в загальноосвітній школі. За даними ВАГО «Альраїд», половина випускників медресе стають хафізами, а половина – імамами кримських мечетей. За межами України дипломи школи визнаються тими закладами, з якими «Альраїд» уклав прямі договори про продовження навчання випускників (університети Йорданії, Йємену, тощо).

Вища мусульманська освіта. Представлена в Україні одним освітнім закладом – *Ісламським Університетом в Києві*, заснованим за сприяння Духовного управління мусульман України (ДУМУ). Його задекларованими принципами стали: відкритість до співробітництва з усіма навчальними закладами (як на території України, так і за її межами); договір про співпрацю з авторитетними навчальними закладами ісламського світу (насамперед, єгипетським Університетом «Аль-Азхар»); легалізація дипломів Університету в ісламській спільноті; виховання високоосвіченого покоління мусульман. Університет поєднує три освітні рівні: перший – неповна середня освіта (3 роки навчання); 2-й рівень – повна середня освіта (4 роки навчання); третій рівень – бакалаврат (4 роки навчання та ступінь бакалавра зі спеціальності). При цьому впроваджена модель середньої освіти відповідає моделі шаріатської середньої школи в арабських країнах. Навчання в Київському Ісламському Університеті (КІУ) здійснюється на 2-х факультетах: 1) шаріату та основ релігії, 2) педагогіки та східної лінгвістики. Крім того, студентам надається можливість паралельно навчатися ще й в інших вузах України. Мова викладання є різною, за вибором студентів: українська, російська, таджицька, фарсі, туркменська та арабська. Викладачами Університету у переважній більшості є вихідці з Близького Сходу – Лівану, Тунісу, Туреччини.

З причини напружених відносин між ДУМУ і ДУМК навчання кримських татар в цьому університеті не вітається. Оскільки вищих закладів мусульманської освіти в Криму немає, то найбільший за чисельністю сегмент умми на сьогодні просто її позбавлений. Нещодавно оприлюднена ініціатива створення ісламського університету на базі Зинджирлі-медресе у Бахчисараї.

У 1999 році в Донецьку був відкритий *Український Ісламський Університет*. Втім, арабська назва цього навчального закладу вказувала на нижчий рівень – Ісламський коледж. Через складності у стосунках з

організацією-спонсором діяльність цього навчального закладу через кілька років було припинено.

Вагому роль у розширенні мережі духовних навчальних закладів відіграють громадські мусульманські організації. Так, за підтримки розгалуженої Асоціації «Альраїд» в різних містах України діють 25 шкіл, найбільші з яких є у Харкові, Одесі, Запоріжжі, Донецьку, Луганську, Дніпропетровську, Сімферополі та Києві. Активно діє *Арабський ісламський культурний центр* в Одесі, який має найтісніші контакти з Одеським університетом. Заслуговує на увагу діяльність *громади Фетхуллага Гюлена*, школи якої діють в багатьох країнах світу, а у Середній Азії та на Балканах завоювали репутацію найкращих середніх навчальних закладів. Громадські організації підтримують навчальні заклади фінансово, постачанням кадрів, підручників, додаткової літератури тощо. Реалізовано також низку успішних медіа-проектів, які допомагають в одержанні якіснішого рівня ісламської освіти. Серед них: IslamOnlin.net – головний Веб-проект, створений під патронатом Юсуфа аль-Карадаві; Інтернет-ресурс «Іслам для всіх» (<http://islam.ua.net>).

Та обставина, що релігійні освітні заклади, покликані готувати гостро запотребовані кадри мусульманських священнослужителів (імам-хатибів, імамів, викладачів ісламських дисциплін), з'являлися хаотично, незалежно один від одного, на умовах спонсорства і патронату різних структур, відчайдушно намагалися копіювати різні освітні моделі – генерувало чимало проблем. Вони починали і провадили навчальний процес без чітко розроблених навчальних планів та уніфікованих програм навчання; їх діяльність не мала настановчої підтримки з боку хоч-якого науково-методичного координаційного центру. Кожен з професійних мусульманських навчальних закладів діяв фактично на власний розсуд: чи копіюючи зарубіжні традиції, чи запроваджуючи світські дисципліни, чи враховуючи програми загальноосвітніх шкіл. Звісно, були прецеденти безсистемного підходу до вибору навчальних дисциплін: крім традиційного для мусульманських навчальних закладів циклу релігійних предметів, у навчальних планах і програмах траплялися досить неочікувані курси.

При цьому відбувався, так би мовити, процес «демодернізації»: якщо на порубіжжі XVIII-XIX ст. модернізація мусульманської освіти передбачала впровадження циклу світських дисциплін, то відродження XX-XXI ст., навпаки, вводило у навчальний процес саме традиційні релігійні дисципліни (натомість базові знання з економіки, інформатики, культурології, правознавства, історії, релігієзнавства, психології, соціології, необхідні для підготовки майбутнього священнослужителя, лишалися без уваги).

Окремою і болючою проблемою було кадрове забезпечення, формування викладацького складу. Викладачі на місцях рідко володіли методикою та методологією освітнього процесу, належним науково-методичним рівнем викладання ісламських наук (та і звідки б вони мали можливість підвищувати цей рівень в українських реаліях?), були незнайомі з

вимогами освітніх стандартів. Викладачі-іноземці, які надсилалися з міжнародних мусульманських організацій-спонсорів, що надавали навчальним закладам фінансову допомогу, були, як правило, абсолютно незнайомі з життям, традиціями, культурою, релігійною історією України, не мали жодного уявлення про базові знання своїх учнів (тобто про зміст світської освіти радянського взірця). У свою чергу, світські викладачі, запрошені із середніх та навіть вищих закладів, маючи належну методичну підготовку, були, втім, позбавлені уявлення про суть і специфіку освіти релігійної.

Вкрай гостро постала і проблема контингенту учнів: медресе, за існуючою традицією, мали б приймати на навчання учнів-випускників мактабів, але ж мактаби просто не встигали підготувати належну кількість випускників. Тож у релігійні навчальні заклади слухачі приймалися на основі базових шкільних знань.

Однією з наріжних проблем стала забезпеченість навчальною літературою: її роль виконували книги, видані в різних країнах (Туреччині, Сирії, Єгипті тощо), прибічниками різних течій і напрямів ісламу. Відсутність підручників з релігійних дисциплін лишається наболілою проблемою і досі. Вочевидь, що видання власної навчальної літератури, орієнтованої на мусульман, які народилися і вирости в Україні, є справою майбутнього.

Як наслідок, релігійні навчальні заклади за своїм рейтингом не можуть конкурувати зі світськими закладами. Якщо взяти до уваги і відсутність гарантій прав випускників (отримання загальновизнаного диплому, вибору місця роботи, забезпечення оплати праці імамів та викладачів), то стають зрозумілими проблеми з формування контингенту учнів, бажаних отримати (чи продовжити) релігійну освіту. До того ж, мусульманська спільнота в Україні, яка ще донедавна відчувала гостру нестачу професійних кадрів священнослужителів, відтепер постала перед проблемою «працевлаштування» випускників медресе. Є, наприклад, достатньо свідчень про те, що незапотребованість випускників у структурах найбільшої мусульманської конфесії на півострові (ДУМК) веде до їх навертання у лави інших мусульманських структур, у тому числі радикального спрямування (найчастіше згадується «Хізб-ут-Тахрір»).

Висновки. Підсумовуючи огляд сучасної ісламської освіти, узагальнимо:

1) Діяльність навчальних закладів має відособлений, некоординований характер і не регулюється єдиним стандартом; дипломи цих закладів мають лише «містечкове» конфесійно-визнане значення і не визнаються ані іншими конфесійними навчальними закладами, ні за межами України. Загалом, професійні мусульманські навчальні заклади, діючи незалежно один від одного і під опікою різних духовних центрів, лишаються практично наодинці зі своїми завданнями і проблемами. Безпосередня фінансова залежність Духовних центрів і управлінь від зарубіжних релігійних організацій, по суті, зводить нанівець їхні контролюючі функції. Вони позбавлені реальної самостійності у виборі моделі навчання, циклу навчальних дисциплін і

формуванні змісту освіти в цілому, доборі кадрового складу. Доки мусульманські громади будуть нездатні утримувати на власні кошти духовенство та освітні заклади, не матимуть власних економічних ресурсів, то освітній процес лишатиметься поза сферою їх реального впливу.

2) Розбудовано паралельні мережі мусульманських освітніх закладів, однією з яких опікуються арабські місіонери, другою (явно домінуючою) – релігійні організації Туреччини. Якщо кримськотатарські лідери явну перевагу надають турецькій освітній моделі (з сильним суфійським компонентом), то мусульмани донецького та київського регіону – арабській. Наслідки співіснування та конкуренції різних освітніх систем в умовах регіонального відродження ісламу є надзвичайно суперечливими [5, С. 355-368].

3) В освітньому просторі конкуренція зарубіжних впливів виявляється як ситуація хитання й маневрування між освітніми стандартами ортодоксального та світського, модернізованого ісламу. Реалізація ідеалу освіченості у випускника медресе здебільшого формується за такими орієнтирами: випускник має бути готовим очолити місцеву мусульманську громаду та виконувати певні адміністративні функції; вміти виконувати релігійні обряди, грамотно читати Коран, цитувати хадиси, надавати кваліфіковані поради з різних аспектів життя одновірців, спираючись на ісламські першоджерела; контролювати життя громади та поведінку її окремих членів; брати участь у розподілі пожертвувань, наданні моральної допомоги, у разі потреби – психологічної реабілітації; вміти організувати і забезпечити функціонування початкової школи, брати безпосередню участь в освітньому процесі. Усі вищенаведені вміння притаманні традиціоналістичній (т.зв. кадимітській, старометодній) системі освіти. Однак, модерністський вектор освіти передбачає, що випускник, оволодіваючи богословським знанням, набуває просвіченості і в галузі світських наук; вміє компетентно орієнтуватися в множині мусульманських течій, рухів, напрямів; адекватно реагувати на вплив різних ісламських ідеологій на громаду. Крім того, вкрай важливою проблемою для мусульманського середовища в Україні є вміння донести духовні цінності ісламу до суспільства, налагодити толерантне співіснування з домінуючою християнською спільнотою, подолати вкорінені в індивідуальній та суспільній свідомості стереотипи та фобії.

4) Наявна мережа мусульманської освіти прямо чи опосередковано слугує відтворенню серед молоді генерції вже сформованих внутрішньо-ісламських протиріч, закріплює розподіл умми на ідеологічно й політично ворогуючі сегменти, закладаючи тим підвалини для майбутніх протистоянь. Практика запрошення іноземного духовенства, як і практика навчання за мусульман України за кордоном, заклали передумови для поширення нетрадиційних мазхабів, падіння толерантності, небажаної політизації й радикалізації молоді генерції духовенства.

5) Українська освіта, як відомо, впритул постала перед завданням підготовки фахівців з напрямку «Теологія». (Постанова Кабінету Міністрів України № 267 від 17 березня 2011 року). Цією ж постановою Уряд

запровадив розмежування богословів за конфесійною ознакою, в тому числі серед спеціалістів і магістрів. Натепер в жодному державному вузі не реалізується освітня програма з напрямку «Теологія» щодо ісламського блоку дисциплін. Для України – це абсолютно новий вектор розвитку освіти, який потребує великої організаційної роботи і вирішення низки надзвичайно складних і дискусивних питань

Все це примушує визнати, що в Україні створена саме *мережа* релігійних освітніх закладів, але відсутньою є *система* мусульманської духовної освіти, не вироблені єдині пріоритети, стандарти і критерії освіченості, вимоги до кадрового складу, не вирішені численні організаційні та методологічні питання тощо. Отже, ісламський освітній простір тільки пройшов початковий етап свого розвитку (фундаційний), за яким слід очікувати нового етапу в розбудові професійної ісламської освіти в Україні. Йдеться не тільки про її удосконалення, структурне упорядкування, запровадження нових технологій освіти, врахування регіональної специфіки. На часі – підготовка богословів, фахівців з різних галузей ісламської науки, які слугуватимуть кадровою базою для відродження богословського та академічного ісламознавства в Україні.

Література

1. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2013 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr/2013/51768/>
2. Арістова А.В. Проблеми розбудови ісламського освітнього простору в Україні. – Проблеми реформування освіти в Україні: вітчизняний досвід і європейські орієнтири. Зб. наук. статей за ред. С.В. Волобуєвої. – К., 2011. – Випуск 5.
3. Булатов А.А. Внутриисламские противоречия в мусульманской умме Крыма: природа, состояние, эволюция: дис. ...кандидата філос. наук: 09.00.11. – К., 2011.
4. Іслам та ісламознавство в Україні. Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк, 2011.
5. Бойцова Е.Е., Ганкевич В.Ю., Муратова Э.С., Хайредінова З.З. Ислам в Крыму. Очерки истории функционирования мусульманских институтов. – Симферополь, 2009.